

Stedet Jakobsbakken

Av

Henrik Berg
Nils Norum
Odd Rørvik

INNHold

1. Geografisk plassering i Sulitjelmadalen
2. Omgivelser og utstrekning, geografiske navn
3. Klima
4. Bygningene;
  - o - tilknyttet gruveanlegget
  - o - utenom gruveanlegget som primært ikke ble brukt til boliger
  - o - bolighusene: bygninger og innretninger knyttet til bolighus

GEOGRAFISK PLASSERING I SULITJELMADALEN

Verket skjerpet i starten ganske vidt i fjellområdet rundt Jakobsbakken. De fant malm flere steder, men endte til slutt opp med at forekomstene rundt Jakobsbakken var så gode at et gruvested kunne anlegges på permanent basis. Sagmo, tre kilometer i nordlig retning fra Jakobsbakken, ble det gruvestedet som Jakobsbakken hadde som nærmeste nabo. Der pågikk driften til etter 1960.

Ca to kilometer på hver sin side av Jakobsbakken, anla Verket også to andre gruver, Anna (mot sør sørvest) og Helsingborg (mot nord nordvest). Driften i disse ble nedlagt før 1920.

Stedet Jakobsbakken var plassert på et platå i fjellsiden, sørvest av hovedstedet Sulis, og på motsatt side av Langvannet i forhold til bebyggelsen langs vannet. Høyden over havet var ca 600 meter. I Nordlandsklimaet betydde det like over skoggrensen.

Avstanden fra smeltehytta og oppredningsverkene i Sulis var så stor at svovelrøyk og andre utslipp ikke nådde fram og fikk gjøre "ørkenlignende skade" på vekstliv og annen natur slik det skjedde i nede dalen.

Naturen på Jakobsbakken var mektig. Stedet lå, som sagt, på et platå i dalsiden. Dalen var vid. På den motsatte dalsiden så man inn i en fjellrekke med topper som var blant de høyeste på Nordkalotten; de som lå i fremste rekke var Koppartoppen, Kokedalstinden, Vardetoppen, Stortoppen, Otertinden, Vaknachokka, Kjærtoppen og Saulotoppen. Mellom Stortoppen og Otertinden stakk en arm av Sulitjelmabreen fram og strakte seg ned i en v-formasjon. I bakgrunnen over breen kunne man skimte toppen av Sulitjelmakongen, Nord Norges nest høyeste topp (i mange år regnet geologene den som den høyeste). Å ha daglig tilgang til slik mektig natur ses normalt på som en luksus. Bakkenfolk tok det med fatning. Det man har enkel tilgang til, blir man lett blasert overfor.

OMGIVELSER OG UTSTREKNING GEOGRAFISKE NAVN PÅ OG RUNDT STEDET

Innbyggerne på Jakobsbakken fant stedsnavnet for langt og tungvint å bruke i dagligtalen. For dem ble det naturlig å korte ned til Bakken. De bodde på Bakken, ikke Jakobsbakken, og de var bakkenfolk. Av lojalitet til språkbruken til bakkenfolket er i det følgende brukt betegnelsen Bakken om stedet.

Tar vi med hele området, anleggsbygninger og boligområde, hadde Bakken en utstrekning på anslagsvis 800 ganger 800 meter. Stedet var inndelt i to felter, anleggsbygningen var ett felt og boligområdet det andre. Dette vil framgå av fremstillingen nedenfor.

Når det gjelder boligområdet, utgjorde dette feltet med alle bygningene og det arealet som etter hvert ble opparbeidet til innmark for jordbruk, en utstrekning på grovt regnet 400 ganger 500 meter. Bygningene lå tett inntil hverandre (om bygningene, plasseringen av dem og navnene på dem, se nedenfor under avsnittet "BYGNINGENE"). Arealet som rommet boligområdet var ca 250 ganger 450 meter.

En grunn innsjø på ca 50 ganger 150 meter dannet et slags geografisk sentrum i boligområdet. Til daglig hadde innsjøen navnet "Tjønna". Men det fulle navnet var noe så spesielt som "Vaffelkaktjønna". Årsaken til navnet skal være en tildragelse i Bakkens tidlige periode. En av kokkene fikk kritikk for at hun stekte dårlige vaffelkaker. Hun tok kritikken ille opp og reagerte med å kaste både kaker og vaffeljern ut i innsjøen.

Alle elver og bekkesik som kom inn mot Bakken, samlet seg i et dalføre som lå i platået mellom der skogen sluttet og det der husene lå. Dalen kalte man Elvedalen".

Den største elva på Bakken, Blankelva, kom fra "Annakommen" (se nedenfor side 5), og rant inn mot Bakken fra sør- vestlig retning. Den dannet den en foss i "Forsbakken" (som var den første motbakken på gangstia til Såki), før den ved brakkene "Titanic" og "Lucitania" (se om brakkene nedenfor side 13 og 14) roet seg i en liten dam. Dammen hadde navnet "Hjertinedammen", etter Hjertine som i mange, mange år bodde i "Lucitania". Fra "Hjertinedammen" fortsatte elva ned dalen bak "Titanic", ned mot "Valterhuset" og "Auberthuset". Der tok den opp i seg utløpet fra "Badedammen" (se nedenfor side 6) før den styrtet seg ut i en foss og kom ned i "Elvedalen".

Vannet fra gruvedriften dannet en bekk som løp ut i Tjønna. Bekken inneholdt store mengder rustfargede slamstoffer; av den grunn ble den kalt Rustelva. Fra Rustelva fikk Tjønna rustfarget bunn og ble sterkt forurenset. Avløpet fra Tjønna dannet ei lita elv som i Elvedalen løp sammen med Blankelva og forurenset denne. Slamstoffene gjorde at den større elva også ble kalt Rusterlva. Den ble et synbart landemerke langs hele den lange strekningen fra Bakken til utløpet i Langvannet nede i dalen.

Ovenfor platået der bolighusene lå, steg terrenget, ganske bratt opp mot flere platåer, som igjen gikk over i ny stigning.

Gruveanlegget lå på det første platået. For at atkomstveien til gruveanlegget ikke skulle bli for krevende, anla Verket i starten en mindre bratt trase fra bolighusene og opp til gruva. Den startet ved gruvebadet/Saltdalsbrakka og førte på skrå mot Kåfjordbrakka, gjorde der en sving til venstre og førtes i slakt skråland fram mot gruveanlegget. Denne traseen kalte man med to navn, enten "Rundveien" eller "Hestveien".

Senere anla Verket en ny atkomstvei til gruva. Man fylte opp et lite dalsøkk og fikk en rett og bratt vei på ca 150 meter. Denne atkomsten fikk navnet "Gruvebakken" eller på dialekt "Grubakken".

Taubanen ble ført langs "gruveplatået" i nord- østlig retning mot Sagmo. Strekingen der taubanen gikk, hadde navnet "Linbanehaugen" eller dialektnavnet "Limbanhauen". (Bakkenfolk brukte ikke navnet taubane, de sa "linbane", dvs. bane der kibbene gikk på liner/vaier.)

Bukkene som vaieren var spent fast i, var av varierende høyde etter som terrenget hevet eller senket seg.

De første tiårene man drev gruva på Bakken, fraktet man gråberget ut i dagen og tippet det i skråningen nedenfor bygget som rommet skeiderhus og taubanestasjon. I årenes løp antok denne gråsteinsfyllingen et anselig volum og utgjorde til slutt mange tusen tonn. Fyllingen hadde navnet "Steintippen". Den ligger fortsatt som et mektig landemerke på Bakken. Øverste del av "Grubakken" (veien opp mot gruvebygningene) gikk parallelt med foten av "Steintippen".

Ovenfor gruvebygningene fortsatte terrenget å stige til et nytt platå som løp parallelt med bakkenplatået i flere kilometer. På dette platået og rett ovenfor Bakken lå 3 små (ganske fiskerike) innsjøer ("Vannkommen", "Grukommen" og "Annakommen"). "Vannkummen" var fra ca 1945 drikkevannsreservoar for husstandene i bakkensamfunnet. Før 1945 tok man drikkevann til husstandene fra "Annakummen". Vann til virksomheten ved gruveanlegget tok man fra "Grukummen".

Så kom en siste bratt stigning i terrenget, der det vinterstid dannet seg en mektig snøskavl i flere kilometers lengde; dialektnavnet på skavlen var "Storsnyskavveln" eller bare "Slaveln". På toppen av det siste platået åpnet et eventyrlig friluftsterreng seg. Lett kupert vidde strakte seg kilometer på kilometer over mot bygdene i Saltdal. Her lå mange fiskevann, som i mange, mange år bød på unike fiskemuligheter. Her var også godt med vilt for dem som ville jakte.

Også "Badedammen" må nevnes som del av topografien i bakkensamfunnet. "Badedammen" lå i den sør- østlige utkanten av stedet og var oval i form, ca 50 meter lang og 20 meter på det bredeste. Som navnet antyder, brukte folk dammen til badeplass. Deler av den var grunn med myrbotn, men på det dypeste var avstanden til bunnen stor nok til at man kunne anlegge stupebrett.

Ca 50 meter ovenfor Badedammen i retning Såki lå et lite rundt tjern, så grunt at vannet på dypeste nådde en voksen person bare til knærne. Dette tjernet, som hadde utløp til "den store" Badedammen, brukte de minste barna til å bade i. Tjernet fikk derfor navnet "Den lille badedammen".

En annen "dam" som også ble brukt til bading sommerstid (og av og til som skøytebane vinterstid) var "Gullkalvtjønnen". Den lå på platået der taubanen gikk, en knapp kilometer mot Sagmo fra taubanestasjonen. Det spesielle navnet skulle den lille innsjøen ha fått pga. en episode da pionerene skjerpet i fjellet bak sjøen. En av arbeiderne kom da ut av gruvegangen og var tildekket av svovel/kopperkis. Det sterke sollyset gav arbeidskompisene inntrykk av at hele mannen skinte, og med allusjon til Bibelen, oppfattet de han som en "gullkalv".

Mange av husene på Bakken var plassert rundt Tjønnen. Her var området ganske flatt. I sør-vestlig retning fra Tjønnen førte en stigning til et nytt platå, der det ble plassert tre bolighus. Her ble også butikken (kalt "Koop") bygd; av den grunn fikk stigningen navnet "Koopbakken". Den var så bratt at den vinterstid egnet seg godt som akebakke (for kjelke og spark) for unge.

På grunn av denne topografien ble Bakken på en måte delt inn i to felter som hver fikk sitt navn. Det var ikke uvanlig å kalle den delen som lå rundt Tjønnen og lavest i terrenget for "Negerbyen" og den øvre delen for "Indianerstaten". Årsaken til betegnelsene har ikke vært

mulig å oppspore.

En annen betegnelse som ble brukt om "Negerbyen", var "i brakken". ("Kor ha du vore? "Æ ha vore "i brakken".) "Kjærringan i brakken", var et fast uttrykk. Hvis en person hadde hørt en nyhet som han ikke visste nøyaktig kilde for, kunne han svare: "Det sei kjærringan i brakken" - de var en ofte brukt nyhetskilde.

Da bilveien ble ferdig utbygd til Bakken i 1936, munnet den ut på plassen ved butikken. På denne plassen lå det opprinnelig en forhøyning som folk kalte "Geithaugen". Haugen ble sprengt bort og planert ut i 1930- årene. Bilveien fikk navnet "Nyveien" til forskjell fra "Gammelveien", den opprinnelige adkomstveien, som munnet ut i den motsatte enden av stedet, ved skolen og "Nybrakka". Betegnelsen "Kjelvassveien" var også i bruk som navn på "Nyveien". Kjelvannet ligger ca to kilometer nedenfor Bakken. Innkjøringen mot Kjelvann skjedde ved Kjelvasskrysset. Etter at bilveien til Såki og Balvannet var kjørefklar, skjedde innkjøringen dit ved Såkikrysset, vel én kilometer fra Bakken.

Gammelveien var i bruk hele året i den første tiden da ferdselen gikk til fots og med hest. Etter at "Nyveien" var ferdig, brukte folk "Gammelveien" vinterstid, dvs. i den perioden av året da bilveien var stengt og transporten til og fra måtte foregå på ski. Først fra 1964 fikk Bakken helårs bilvei; dvs. at den ble holdt åpen om vinteren.

Gammelveien gikk vel 1 kilometer i ganske flatt terreng fra Bakken før den begynte å helle bratt ned mot dalbunnen og Langvannet. Fra en knaus like ved den første bratte hellingen hadde man ypperlig utsikt ned mot Langvannet og Sulis. Knausen kaltes derfor "Utkiken". Dit brukte folk, særlig før krigen, å ta sine søndagsturer. På vei opp fra Sulis til Bakken visste man at når "Utkiken" var passert, så var den tyngste delen av turen gjort.

En haug litt nedenfor "Utkiken", som gangstia til Bakken gikk over, ble kalt "Karen Dahlhaugen". Årsaken til navnet var at Karen Dahl på godværsdager begynte å legge søndagsturene sine dit. Fra haugen var det god utsikt til Sulis, og der var det myk lyng å sitte i. Det sies at det ble vanlig at flere husmødre møttes der. De hadde med "strickingene" og fikk seg en prat.

I nærheten av "Utkiken" kom en bekk ned fra "limbanhaugen" og buktet seg over myrområdet før den la veien over hellingen og rant ned i et lite myrtjern nedenfor. Sannsynligvis pga. alle buktningne hadde bekken navnet "Krokodillelva". Myrtjernet ble kalt "Hesttjønnna". Årsaken til navnet var at en hest under transport av malm hadde gått gjennom isen og druknet.

Den første hellingen fra "Utkiken" var en bakke på ca 400 meter. Den hadde navnet "Treabakken". Navnet kom av at i bunnen av bakken, opp mot fjellsiden, lå i sin tid bolighuset "Trea", det tredje huset Verket bygde i den perioden det ble skjerpet i dette området. I dag står bare tuftene igjen. (Se nærmere om Treahuset på side 12.)

Fra treahuset slynget en (etter hvert gjengrodd) anleggsvei seg opp stigningen til Helsingborggruva (nedlagt tidlig etter 1900), som lå i platået der linbanen gikk.

Ved Helsingborggruva fikk "limbanhaugen" en knekk der den begynte å helle først svakt, så kraftigere, ned mot Sagmo.

I dette hellende lendet stod to bukker som var geografiske kjennemerker for bakkenfolk.

Nærmest Sagmo gikk knekken over i et lite juv, Bukken som stod på kanten av juvet, ble kalt "Småbukken". Navnet kom av at den var den laveste av alle bukkene, en voksen mann kunne her lett nå opp til kibbene når han stod på bakDen andre bukken, noen hundre meter nærmere Bakken (rett overfor "Utkiken"), var meget spesiell. Seks vanlige bukker var her bygd sammen slik at innretningen fikk en lengde på ca 10 meter. Bukken hadde innretninger som

gjorde det mulig å slakke og stramme "bærlina" (den kibbene hang i). Den var derfor meget viktig når det gjaldt vedlikeholdet av banen. Navnet på bukken var "Spantbukken" (av spant = skjøte). I dagligtalen til mange bakkenfolk hadde bukken navnet "Spannpukken".

På et område, ca 40 ganger 70 meter stort, som lå mellom Rustelva og veien til "Koop", anla Verket i 1930- årene et grøntanlegg som fikk navnet "Parken". Gjerdet rundt var laget av rør og vinkeljern. Sommerstid utgjorde "Parken" et ubebygde grøntområde. Ingeniør Trøften, mannen som fikk "Parken" anlagt, hadde visstnok planer om en mer eksklusiv beplantning der, men det ble det aldri noe av. Én viktig årsak til det var den store geiteflokk som sommerstid beitete på og rundt stedet og gjorde det umulig å få annet enn gras til å vokse opp. Gjerdet rundt "Parken" fant ungene ypperlig egnet til å øve seg å balansere.

Fire andre geografiske navn bør også nevnes, nemlig "Søppelhaugen", "Skithaugen", Sankthanshaugen og "Kvartsen".

"Søppelhaugen" og "Skithaugen" lå i bratte skråninger til høyre for Gammelveien i retning Sulis, ca en halv kilometer fra husene. På disse "haugene" tømte man avfallet fra søppelkassene og utedoene.

I nærheten av avfallsplassene, til venstre for veien, noe nærmere husene og i trygg avstand fra eventuell stygg lukt, var der en forhøyning. Der brukte man å brenne bål Sankthansaften, derav navnet "Sankthanshaugen".

I hellingen et par hundre meter fra "Søppelhaugen" i retning husene fant Verket i sin tid en forekomst av kvarts. Man anla et skjerp og fraktet den massen man tok ut til smeltehytta i Sulis der man prøvde å anvende den som katalysator i smelteprosessen. Kvaliteten på kvartsen viste seg imidlertid ikke god nok, og skjerpene ble i ettertid liggende unyttet. Det var godt synlig i terrenget og var et geografisk begrep alle bakkenfolk kjente.

Av anlegg for sommeridrett på Bakken bygde Verket omkring 1930 en tennisbane. Den lå mellom brakkene "Lasarettet" og Titanic". Noen utstrakt tennisspilling kom aldri bakkenfolk til å drive. Etter krigen brukte ungene banen til lek og fotballspill, og Verket brukte den av og til som lager for ved.

En bane for fotball og friidrett var i 1930- årene under bygging i nærheten av Sankthanshaugen, men den ble aldri fullført. Den planlagte banen ligger fortsatt intakt med utplanert grovstein.

Først etter krigen fikk Bakkenfolket fullført en bane for sommeridretter. Da drenerte man og gruset en myr som lå vel en halv kilometer fra Bakken langs bilveien ned mot Sulis. I den første tiden etter åpningen (i 1951) ble anlegget brukt av de voksne til bedriftsfotball, og av ungene til trening og lek. Men i 1950- årene var idrettsdynamikken i Bakkensamfunnet i ferd med å avta, og etter hvert ble banen liggende ubrukt. I dag er anlegget plasseringssted for campingvogner og intet minner om en tidligere idrettsplass.

I Bakkens tidlige periode var der en del ildsjeler som drev konkurranseskyting. (De ble oppmuntret til det av myndighetene, som så skyteferdigheter hos norske menn som et middel til å holde mobilisert en viss forsvarsevne i den norske stat.)

Ved "Grukommen" ble anlagt en skytterbane med anvisningsskiver. Man hadde også en bane med anvisningsskiver noen hundre meter fra bebyggelsen, nedenfor Forsbakken i retning Såki. Skyting som konkurranseaktivitet opphørte imidlertid tidlig, og anleggene forfalt. Fra mellomkrigstiden stod det bare igjen to steinmurer fra den sistnevnte banen, 300- meterskiva og 600- meterskiva. Begge ble kalt "Skjøttarskiva", og var orienteringsmerker i terrenget.

Blant idrettsgrenene var det skiidretten det virkelig var forhold for å drive på Bakken. Snø var det nok av, og det var naturlig terreng for å anlegge både hoppbakker og langrennstraseer. Før krigen hoppet man gjerne i "Lovisebakken" - den lå mot fjellet vis á vis Koop. I den bakken hoppet man i 1920- årene over 50 meter, og det var opp mot verdensrekorden i hopp på den tida. Etter ca 1950 ble denne bakken ikke mer brukt.

Hoppbakken som i tiden like før og etter krigen ble den vanligste å bruke, var "Brattbakken, som lå ved nedre enden av Tjønna vis á vis "Festiviteten". Der kunne man hoppe 40 - 45 meter. Overrennet startet på "Limbanhaugen", og unnarennet endte på isen på Tjønna like ved "Festiviteten" og skolen.

I alle år var det vanlig at alle guttene på Bakken drev hoppssport. For de minste ble hoppbakkene opparbeidet der terrenget naturlig lå til rette. Hyppig brukt ble bakken ved badet/Saltdalsbrakka ("Badbakken") og den ved siden av uthuset til Stallbrakka ("Stallbakken").

KLIMA

Klimaet på Bakken var nord- norsk høyfjellsklima.

Som nevnt lå Bakken ca 600 meter over havet, det vil si rett over skoggrensen. Bjørkeskogen endte i lia rett nedenfor husene. Fraværet av skog gjorde utsikten fri og fin på Bakken.

Som nevnt ovenfor, lå Bakken så langt fra industriutslippene i Sulis at disse ikke fikk noen ødeleggende virkning på plantelivet, som bestod av lyng og andre høyfjellsplanter.

Klimatisk hadde plasseringen i høyfjellet sine ulemper. Stedet ble sterkt utsatt for vær og vind, særlig åpnet terrenget for at "nordvesten" fikk godt tak. Gjennomsnittstemperaturen i norske høyfjell er lav og gir ofte sure somrer og lange vintre. Snøen lå gjerne fra oktober til langt ut i juni, enkelte år forsvant ikke de største skavlene før senhøstes.

Et eksempel på snømengdene kan tas fra vinteren 1946. Da la det ned så mye snø at takene på mekanisk verksted og heishuset var i ferd med å bryte sammen. Ved hjelp av luftmotor og en stor skrape, utstyr som normalt ble brukt til steinfordring i gruva, fjernet man flere meter snø fra de mest utsatte takene.

17. mai det året lå fortsatt snøen meterdyp. Nordmenn kunne da for første gang på 6 år få gå i tog og vifte med det norske flagget. For at det skulle bli orden på toget, måket mannfolkene i løpet av kvelden og natta til syttende vei fra Koop til Transformatorhuset. Folk kunne dermed, "syttendemai- pyntet" og med flagg i hendene, gå i tog i en snøkanal så dyp at de minste ikke så over kantene.

Floraen og klimaet fikk selvsagt stor innflytelse på dagliglivet på Bakken.

BYGNINGENE; - gruveanlegget

Når det gjaldt den delen av gruveanlegget som lå "i dagen", hadde det flere bygninger. Flere av disse var bygd sammen i en rekke. Sett fra venstre fra bolighusene på Bakken bestod anleggsbygningene av et transformatorhus i betong. Så fulgte en trebygning som rommet mekanisk verksted med hovedkompressor (som skaffet trykkluften til gruve drift). Når kompressoren, "Pressa" ble den kalt, var i gang, hørtes lyden over hele Bakken. Videre fulgte elektrikerverksted, vegg i vegg heisehus, knuser, smie, skeiderhus (dit den knuste malmen kom på transportband og ble tømt i en stor fyllkasse), taubanestasjon, der en fra åpninger i den nevnte fyllkassen fylte kibbene med malm og sendte dem til oppredningsanlegget i dalen. Taubanen, "limbanen" som bakkenfolk sa, var før bilveien kom, transportveien for det aller meste av varer til Bakken. Etter at bilveien ble åpnet, overtok den en god del av

varetransporten.

For seg selv og en 40- 50 meter ovenfor de andre anleggsbygningene lå "Tårnhuset". Dette representerte gruveanleggets høyeste nivå. Hit dro man malmvognene fra gruvedypet (ved hjelp av hovedheisen i heisehuset) og tømte dem i den sjakten, som i sin tur ledet malmen inn til knuseren.

En annen bygning stod også for seg selv, det såkalte Kullhuset ("Kålhuse" ble det kalt). Det var plassert slik at kibbene på taubanen passerte like over mønet, der man kunne åpne en stor luke. Når man fraktet kull og koks til Bakken, hadde en mann jobben med å gripe kibba i fart, utløse låsemekanismen som holdt lastekassen og få tømt lasten før kibba hadde passert luka. Jobben krevde øvelse. Kullhuset ble revet omkring 1960. Da hadde elektrisk kraft i stor grad erstattet kull som varmekilde.

De første årene bakkengruva ble drevet, befant et av bolighusene seg ganske nær gruveinngangen. Det var steinbrakkka "Toa", det første bolighuset som ble bygd på Bakken. Huset ble etter hvert "lite tidsmessig" og ble revet i 1920- årene. (Se nærmere om "Toa" på side 12.)

Som nevnt gikk "Limbanen" langs plataået der gruvebygningene lå (høyere enn bolighusene) og i retning gruvestedet Sagmo. Fra bolighusene var den lange rekken av trebukker som bar wirene og kibbene et karakteristisk trekk i landskapet. Og lyden, det jevne suset fra hjulene på kibbene når banen var i drift, ble en del av hørselsinntrykkene som bakkenfolk forbandt med hjemstedet. Det samme var lyden fra "Pressa", som ble nevnt ovenfor. Disse "industri lydene" var nyttige å orientere seg etter dersom man beveget seg i området rundt Bakken og kom ut for mørke eller uvær. Det er flere eksempler på at både "Pressa" og "Limbanen" bidro til å berge liv.

BYGNINGENE;

- utenom gruveanlegget, primært ikke brukt til boliger

De bygningene som lå i boligområdet på Bakken og som ikke ble brukt til bolighus, var forsamlingshuset (Festiviteten), skolen, butikken, transformatorhuset, snekkerverkstedet og en rekke fjøsbygninger.

Forsamlingshuset lå i nord- østre enden av Tjønna og ytterst i klyngen av hus på Bakken. Man brukte to betegnelser på forsamlingslokalet, enten sa man "Festiviteten" eller "Huset". ("Æ ska på fæst på Huse"). I denne bygningen møttes folk til fest, foreningsvirksomhet, kulturaktiviteter (musikk- og korøvelser, amatørteatervirksomhet, bridgekvelder) og kinoforestillinger.

Ca 60 meter fra "Huset", mot øst, lå skoleområdet, som rommet tre bygninger "Gammelskola", "Nyskola" og lærerboligen.

"Gammelskola" ble i perioden 1909 - 1915 brukt som skolebygg. I senere år rommet dette bygget en liten leilighet, et stort lagerrom for brensel og skolens utedo.

"Nyskola" (i bruk fra 1915 til 1965) inneholdt i første etasje to klasserom og et materialrom. Normalt ble bare det ene klasserommet brukt til vanlig undervisning. Det andre brukte man som gymnastikksal og som sløydsal. I andre etasje var det internat for elever fra Sagmo. I de hardeste vintermånedene var værforholdene så barske på høyfjellet at sagmoelevne ble tvunget til internattilværelse.

Lærerboligen var, som navnet sier, bolig for læreren. Siden bygget var på to etasjer, kunne det huse to lærere, noe som var tilfelle en kort periode omkring 1920. Men normalt var det bare én lærer ved skolen på Bakken.

Butikken, en filial til Sulitjelma Samvirkelag, lå vis a vis brakka "Lasarettet", i enden av sletta der bilveien munnet ut fra og med 1936. Butikken kalte folk "Koop" eller "Koopen". ("Æ ha vært på "Koop" å kjøpt kvalkjøtt").

Butikkbygningen rommet butikklokale, lagerlokale og kontor. I tillegg hadde bestyreren leilighet i bygget, og der var også en hybelleilighet i andre etasje. Oftest var det en butikkbetjent som bodde der.

Utenfor butikken på kortsiden av bygget hadde man "Koopplatingen", en plating for mottak av varer. For å få varene brakt fra taubanestasjonen til koopplatingen, hadde man konstruert en innretning med en lastekibb som ble drevet av en elektrisk motor på taubanestasjonen.

Hjulene gikk på en tykk wire som var spent fra stasjonen til en kraftig bukk tett inntil "Koopplatingen", og draglina gikk over et stort hjul på bukken. Luftspennet var på et par hundre meter. Kibba stoppet kant i kant med platingen.

Fram til like etter siste krig foretok man utdeling av melk i ei bu som lå i den midtre delen av Bakkensamfunnet (ved den øvre enden av Tjønna, ikke langt fra brakka "Kampen"). For å slippe å frakte de tunge melkespannene fra "Koop" til melkebua ("Mælkutsalget" kalte folk bua), flyttet man melkebua til "Koopplatingen" slik at spannene kunne tas fra kibba og direkte inn i bua. I 1950-årene rev man den enkle melkebua og satte i stedet opp et større bygg som rommet "melkutsalg" og postsorteringsrom i første etasje og en leilighet i andre etasje. Bygget lå vegg i vegg med butikken. Hele bygningkomplekset, dvs. den gamle butikken og det nye bygget, kalte man "Koop".

I sentrum av Bakkensamfunnet, ved øvre enden av "Tjønna", lå et kvadratisk formet transformatorhus, der høyspentstrømmen ble transformert ned til bruk i bolighusene. Dette var den eneste bygningen i boligområdet som var oppført i betong.

Snekkerverkstedet lå ved siden av brakka "Kapstø".

Om fjøsbygningene, se nedenfor

BYGNINGENE; - boliger samt bygninger knyttet til disse

De aller fleste bolighusene for arbeiderne på Bakken (som ellers i Sulitjelma) ble kalt for brakker. Dette var store bygninger som rommet leiligheter for flere familier eller store fellesrom for "lauskarer".

I 1900 var det bygd to bolighus på Bakken. Det ene var "steinhuset" "Toa", som stod nær gruveinngangen (nevnt ovenfor på side 10). Med "steinhus" menes at første etasje var murt opp av stein, mens andre etasje og taket var bygd av tre. Mens Verket skjerpet seg fram til de beste malforekomstene i området rundt Bakken, bygde de tre slike steinhus, det første, "Ena", ble satt opp ved Anna gruve, det andre på Bakken, derfor navnet "Toa", og det tredje ved Helsingborg gruve, huset der fikk da navnet "Trea", og området rundt huset ble for alltid hetende "Trea".

Det andre huset som var bygd på Bakken i 1900, var "Fira". Det var oppført av plank og var plassert nedenfor gruva, i den delen av terrenget der det senere boligområdet skulle komme.

I perioden fram mot 1918 gjorde Verket ferdig det som i alle år senere skulle utgjøre størsteparten av boligmassen på Bakken. Flere av brakkene var på to etasjer med loft, og de inneholdt fire leiligheter eller mer. Fire brakker var på bare én etasje.

Hvert bolighus hadde sitt navn; det var nødvendig for å kunne orientere seg på stedet.

Navnene var spesielle og oppstod ut fra tilfeldigheter rundt byggingen av dem eller ut fra hvem som bodde i dem.

Tre av brakkene var opprinnelig bygget andre steder. Da de ble gjenreist på Bakken, fikk de navn etter de stedene der de hadde stått opprinnelig. Den største brakka på Bakken var "Kabelvåg", som hadde vært hotell i Kabelvåg i Lofoten. "Kapstø" hadde hatt hadde hatt en lignende funksjon på stedet Kapstø i Saltenfjorden, og "Kåfjord" hadde vært boligbrakke på industristedet Kåfjord i Finnmark.

To brakker ble bygd omtrent samtidig med to skip som er berømt i skipsfartshistorien, og brakkene fikk navn etter disse skipene: "Titanic" og "Lucitania".

"Beiarbrakka" og "Saltdalsbrakka" ble oppkalt etter hjemstedet til flertallet av de lauskarene som bodde der.

Én brakke ble opprinnelig satt opp som hestestall ved gruveinngangen på Bakken. Men da det ikke lenger var behov for hester som trekraft i gruvearbeidet, ble bygningen revet, flyttet til boligområdet og fikk innredet to leiligheter. Den beholdt navnet etter sin tidligere funksjon: "Stallbrakka".

To brakker fikk navn etter visse "funksjoner"/aktiviteter som i en viss periode foregikk i dem. I én av brakkene internerte de for en tid ei jente som hadde fått difteri - av denne tildragelsen ble navnet "Lasarettet" hengende ved brakka.

I en annen brakke bodde en familiemann med et sterkt kristent livssyn. Han åpnet leiligheten for Frelsesarmeen, som fikk holde møter der. Navnet på brakka ble etter det "Frelsesarmeen", eller "Frælsarmeen", som bakkenfolket sa.

En brakke hadde navnet "Hjemmet" (med tydelig uttale av t'en i utlyden). Det har ikke vært mulig å finne årsaken til dette navnet.

Det var kamp om å få seg tildelt de beste leilighetene i perioden da Verket bygde brakkene. Da det led fram mot ferdigstilling av én av dem, var kivingen så sterk at navnet på brakka ble "Kampen".

Én brakke kom tydeligvis som et velkomment nytt tilskudd til bygningsmassen på stedet, og navnet ble "Nybrakka". Etter en tid var et nytt bygg klart til innflytting, da var Nybrakka ikke helt ny lenger, og så kom betegnelsen "Gammelnnybrakka". I ettertid vekslet man mellom betegnelsen "Nybrakka" og "Gammelnnybrakka".

Arbeidslederne hadde sin brakke: "Stigerbrakka". Overstigeren hadde enebolig, "Villaen" var navnet på den. Opprinnelig var denne bygningen satt opp som butikkbygg og fungerte som det fram til den private kjøpmannen ble utkonkurrert av samvirkelaget i årene like før 1920.

"Fira", som ble nevnt ovenfor, rommet en leilighet for folk som i kortere eller lengre tid oppholdt seg på Bakken i verksledelsens tjeneste. I tillegg var det i bygget rom der stigerene og verksskriveren utførte kontorarbeid og et rom for postsortering. På grunn av kontorvirksomheten i bygget ble det etter hvert kalt med to navn, "Fira" eller "Kontoret".

I 1957 ble den gamle "Fira" revet. Man satte opp et nytt og større bygg som nå rommet et større kontor, en vel utstyrt leilighet til disposisjon for verksledelsen, i tillegg til leilighet for en familie som hadde som oppgave å være vertskap for representanter for verksledelsen nå denne brukte bygget. Postsorteringsrommet ble utelatt og plassert i det større bygget ved "Koop" (Se ovenfor side 12).

Helt fram til de senere årene da det var drift på Bakken, var det kamp om å bli tildelt gode leiligheter. Da husmangelen var på sitt verste, i 1930- årene, åpnet Verket for at arbeidere kunne sette opp sitt eget hus på en tomt som de fikk leie billig. Fire familier nyttet tilbudet og bygde eneboliger. Disse byggene fikk navn etter mennene i familiene som bygde: "Edinhuset", "Valterhuset", "Leonardhuset", og "Auberthuset". Området der disse bygningene stod, kalte man "Byggen".

Av disse privathusene ble Leonardhuset brent av tyskerne under krigen. Valterhuset og Edinhuset ble etter krigen overtatt av Verket. Bare Auberthuset forble i privat eie. (Edinhuset

ble revet i 1961, Valterhuset er i dag fritidsbolig for en privat familie, det samme er Auberthuset.)

Under 2. verdenskrig bygde Verket to lauskarsbrakker i den sør- østlige utkanten av området som dannet Bakkensamfunnet. Disse brakkene lå nær privathusene som ble nevnt ovenfor, av den grunn fikk de navnet "Nybyggen". Man regnet disse for ett - og gav ikke spesielt navn på bygg nr. 1 og bygg nr. 2. Var det snakk om personer som bodde der, orienterte man seg etter hvem som var kokke i bygget. ("Han bor hos ho Agnes Tverå"). Alle visste navnet på kokkene til enhver tid.

I årenes løp endret man navnene på noen av brakkene. Omkring 1950 hadde følgende navneendring skjedd:

"*Lucitania*": "*Steigenbrakka*" etter familien Steigen som bodde der. (Også "Leonard- brakka", etter Leonard Larsen, ble brukt.)

"*Beiarbrakka*": "*Badet*" (brakka var nå omgjort til bad for arbeiderne og for familiefolk).

"*Saltdalsbrakka*": "*Sykestua*" (p.g.a. at legekontoret lå i en del av denne. Bedriftslegen hadde kontordag på Bakken hver torsdag.) Navnet "*Klettbrakka*" ble også brukt- etter familien Klette som hadde bodd der.

"*Frelsesarmeen*": "*Lundebrakka*" eller "*Norumbakka*" eller "*Gerhardbrakka*" eller "*Paulsenbrakka*" (etter familier som bodde der).

"*Hjemmet*": "*Engelsenbrakka*" eller "*Martinbrakka*", eller "*Guvågbrakka*" (etter familier som bodde der).

Så og si alle brakkene hadde kjeller under hele grunnflaten. Kjelleren var inndelt i en forholdsvis romslig vaskekjeller, utrustet med benker, ovn og jerngryte til vasking og koking av klær. I tillegg til vaskerommet, var kjelleren inndelt i boder som beboerne brukte til oppbevaring av mat (for eksempel poteter og grønnsaker, hermetisert mat).

Flere brakker hadde store kvistrom. Disse ble inndelt i felter, som så ble tildelt hver familie til bruk som lagerplass. I "Kabelvåg", den største brakka, innredet man to leiligheter i kvistetassen. (Familiene der bodde "på Kabelvågkvestn", sa bakkenfolk).

Størrelsen på leilighetene var noenlunde lik. De fleste inneholdt to rom og kjøkken, i tillegg til gang og spiskammer. Størrelsen på rommene kunne variere fra brakke til brakke Noen få leiligheter var så "luksuriøse" at de var på tre rom og kjøkken. Utrustningen med innlagt vann, strøm og ovner til oppvarming var også noenlunde lik fra leilighet til leilighet

Til hvert bolighus satte Verket opp et uthus og et utedo (gammeldass). Både uthusene og utedoene hadde forholdsvis stor grunnflate og var inndelt slik at hver familie hadde sitt avlukke som de kunne holde avlåst.

Måten hver familie brukte uthusene var individuell. Vanligvis ble de anvendt som lagerrom. Men noen innredet et lite verksted for praktiske småreparasjoner.

Alle utedoene hadde samme type stamp under dobenken. Stampen var ca 50 cm i diameter nede og med skrånende vegger, slik at diameteren oppe var ca 70 cm. To solide jernhandtak gjorde det greit å løfte stampen selv med fullt innhold. Så store stamper gjorde dotømming ("skjiltkjøring", sa bakkenfolk) til en tomannsjobb. I bakkant av hver dobygning var en innretning, enten luker eller en korridor, som "skjiltkjøerne" brukte for å komme til stamperne.

Utedoene var i bruk til i 1950- årene. De ble revet gradvis etter hvert som Verket fikk lagt inn vannklosett i hver brakke (i de fleste tilfellene i kjelleren).

Nevnes bør også at hver familie hadde sin egen kullkasse ("kålkasse", sa bakkenfolk), og sin egen søppelkasse. Kullkasse og søppelkasse var like i størrelse og form (ca 1,5 x 1 x 0,5 meter, med lokk som skrådde nedover). Disse kassene var plassert der man ved hver brakke fant det mest praktisk.

Fram til omkring 1950 var lønnsforholdene slik at familiene ikke hadde bedre økonomi enn at de levde "fra hånd til munn", stort sett. For dem som ønsket å "spe på" økonomien, tillot Verket at arbeiderne hadde jordbruk som tilleggsnæring. Mange benyttet muligheten og bygde seg fjøs og ryddet jordstykker til slåtteteiger. På det meste var det ca 30 fjøsbygninger på Bakken.

Flere av fjøsene ble bygd på og nedenfor en forhøyning i terrenget overfor "Gammelnnybrakka" og "Frelsesarmeen"; denne haugen ble derfor kalt "Fjøshaugen". Men det var også fjøsbygninger ved "Kåfjord", "Lucitania" og "Hjemmet".

En stor hestestall, som også rommet plass til annet husdyrhold, lå nær "Kapstø" og nesten vegg i vegg med snekkerverkstedet. (Loftsetasjen i stallen, "Stalloftet", brukte man til lagerrom for snekkermaterialer.)

Slåtteteigene ryddet man der terrenget rundt boligområdet var noenlunde flatt. I årenes løp utgjorde slåtteteigene omkring 50 mål. Det største sammenhengende arealet lå østvendt, i de slake skråningene ned mot "Elvedalen". Området ble kalt "Støkkan".

Den siste nytilføringen av bygninger på Bakken kom i 1960- årene, etter at bakkenfolk anskaffet seg privatbiler. Da satte flere opp garasjer langs den siste sletta av bilveien før den munnet ut ved "Koop". Til sammen kom det opp ca 10 garasjer. Den største av dem var bygd for stedets traktor, den som avløste hesten i transporttjenesten.

Som det fremgår av fremstillingen ovenfor ble det etter hvert en ganske stor bygningsmasse på Bakken.

Anleggsbygningene, som stort sett lå under samme tak, dekte et anselig areal i fjellsiden ovenfor boligområdet.

I boligområdet var det på det meste noe over 60 bygninger på Bakken (med stort og smått).

Etter krigen ble tallet på bygninger gradvis redusert.

Husdyrholdet opphørte som tilleggsnæring, og fram mot 1960 ble fjøsbygningene revet.

I 1950- årene var utedoenes tid forbi.

Følgende bolighus er forsvunnet siden 1940:

"Leonardhuset", som tyskerne brant i 1944, "Edinhuset", som ble revet i 1961, "Titanic", som brant i 1966, "Stallbrakka", som ble revet i 1966.

Alle anleggsbygningene er sanert og gruveinngangen blokkert. Det eneste som er latt igjen, er det store betongfundamentet med wirehjulet til hovedheisen. Tidligere stod dette inne i "Tårnhuset". Nå er huset revet, og fundamentet står igjen som en bauta over en tid og en virksomhet som var.

I dag, over 30 år siden driften opphørte, anvendes samtlige gjenværende bolighus, enten til fritidsformål eller til den virksomhet som "Norsk luthersk misjonssamband" driver. For en som er født og oppvokst på Bakken, er husene slik de står i dag, minnesmerker på samme

måte som betongbautaen oppe i fjellsiden. De står der som "skall" over den funksjon og over den sammenheng som de en gang fungerte i.

Kontakt historielaget; historielaget@sulitjelma.com

© Sulitjelma historielag